

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛІДЕРА ЗЛОЧИННОГО УГРУПОВАННЯ

Гресь Юлія Олегівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Донець Катерина Олексіївна

*студентка III курсу
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Лідер злочинного угруповання – це особа, яка відіграє ключову роль у функціонуванні, організації та виживанні кримінальної структури. Характеристика лідера злочинного угруповання багатогранна, охоплює психологічні, організаційні та поведінкові риси, які дозволяють їм зберігати контроль і вплив на своїх підлеглих. Ці лідери часто демонструють поєднання прагматизму, хитрості й авторитаризму, що дозволяє їм ефективно орієнтуватися у злочинному середовищі. Їхня роль не лише управлінська, але й передбачає прийняття стратегічних рішень і забезпечення дисципліни у групі.

Згідно зі статтею 27 Кримінального кодексу України лідером злочинного угруповання вважається її організатор, тобто особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації [1].

А. І. Плосконос зазначає, що при формуванні уявлення про особу лідера злочинного угруповання слід враховувати такі інформаційні складові, як: «соціально-демографічні дані (прізвище, ім'я, по батькові, вік, місце народження, місце проживання, рідна мова, освіта, професія, рід занять, місце роботи, посада, трудовий стаж, сімейний стан, матеріальний стан, житлові умови); суспільно-небезпечні ознаки

(злочинний досвід, наявність судимостей, сфера кримінальної діяльності, місце у злочинній ієрархії та виконувана роль у складі організованої групи чи злочинної організації); психологічні риси та властивості (психологічна характеристика особи злочинця, ставлення до злочинної діяльності, поведінка під час розслідування, погляди, переконання та ціннісні моральні орієнтири); інтелектуальні характеристики (можливість особи до стратегічного мислення, можливість побудови аргументів та контраргументів під час допиту); індивідуальні особливості зовнішності особи (особливі прикмети, зріст, статура та інші фізичні дані); юридичні ознаки (правовий статус особи, її права, свободи, обов'язки й законні інтереси, а також гарантії правового статусу)» [3, с. 61–63].

Щоб стати лідером злочинного угруповання, особа повинна володіти певними якостями, такими як: особисті соціально-психологічні якості, зокрема стійкі кримінальні установки, високий рівень ініціативи та активності, досвід та навички організації діяльності, зацікавленість у досягненні цілей групи, розуміння групових справ, достатні соціальні навички та особиста привабливість, а також висока репутація та авторитетний статус у групі. Лідерство по суті є результатом поєднання об'єктивних (інтереси, цілі, потреби і завдання групи в тій чи іншій ситуації) і суб'єктивних (особистісні властивості особи-лідера) факторів.

У більшості випадків лідер злочинного угруповання виступає організатором. Розглядаючи визначення організатора злочину відповідно до ст. 27 КК України, за вказаним критерієм можна виділити основні риси та характерні види діяльності, які властиві організатору злочинних угруповань.

По-перше, організатор, за загальним правилом, є головною особою, яка розробляє детальний план дій угруповання, враховує можливі ризики та визначає методи їх мінімізації. Він забезпечує узгодженість дій усіх учасників, створюючи стратегію, яка дає змогу досягти поставлених цілей з мінімальними ризиками для членів злочинної групи. Лідер групи бере на себе обов'язки зі встановлення місця, способу і часу учинення злочину, здійснює його підготовку, розподіляє ролі та проводить інструктаж виконавців, контролює хід злочинної діяльності. Він слідкує за дотриманням розроблених планів і у разі необхідності – вносить корективи для досягнення кращих результатів. Окрім того, зазвичай, саме організатор злочинного угруповання встановлює правила злочинної поведінки у середині угруповання та слідкує за їх виконанням, вирішує конфлікти між членами такого угруповання, заохочує та карає членів угруповання.

По-друге, однією з найважливіших функцій організатора є матеріальне забезпечення угруповання необхідними ресурсами, що

можуть включати фінансове забезпечення, зброю, транспортні засоби та інші засоби, які полегшують виконання злочинних дій. Він також підтримує канали постачання ресурсів і створює резерви для можливих непередбачуваних ситуацій. Як зазначав Костенко М. В., лідер злочинного угруповання «акумулює кошти злочинної групи, здійснює збереження й визначає порядок їх використання на потреби організації, займається розподілом доходів між учасниками групи відповідно до їх становища й виконуваної роботи» [2, с. 170].

По-третє, організатор забезпечує захист угруповання в цілому та конфіденційність інформації, що може викрити діяльність групи, та контролює канали комунікації – лідер здійснює контроль за тим, щоб конфіденційна інформація не потрапляла до сторонніх осіб, а також запроваджує заходи щодо збереження анонімності членів угруповання. Організатор групи, як правило, забезпечує захист її від викриття й притягнення членів групи до кримінальної відповідальності. Задля того, щоб захистити угруповання від відповідальності, організатор встановлює особисті зв'язки із впливовими особами, такими як, корумпованими чиновниками, які можуть допомогти у веденні діяльності, приховуванні злочинів або уникненні покарання. Це дає можливість зміцнити вплив угруповання і забезпечити його виживання навіть на фоні боротьби за сфери впливу між злочинними угрупованнями та в умовах активної протидії організованих злочинній діяльності з боку правоохоронних органів.

Таким чином, можна зробити висновок, що лідер (організатор) злочинного угруповання займає найважливіше місце у структурі злочинного угруповання, оскільки саме йому притаманні найважливіші функції, що забезпечують існування злочинної групи, такі як розробка плану злочину, забезпечення належного його виконання, у тому числі, матеріальне забезпечення, захист від викриття та притягнення до відповідальності. Завдяки особистим якостям – кримінальним установкам, ініціативності, досвіду, соціальним навичкам та здатності до стратегічного мислення – лідер забезпечує не тільки організаційний, але й психологічний вплив на угруповання, що підтримує дисципліну та єдність у досягненні спільних кримінальних цілей. Це робить його центральною фігурою у діяльності злочинного угруповання і ставить перед криміналістичною наукою завдання, пов'язане із необхідністю вивчення лідера злочинного угруповання та врахування його особливостей при розробці тактичних та методичних рекомендацій із розслідування злочинної діяльності організованих злочинних угруповань.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Костенко М.В. Психологічні аспекти структури організованих злочинних груп корисливо-насиленницької спрямованості. *Кримінальне право, кримінологія, криміналістика*. 2014. № 4. С. 169–174.
3. Плосконос А.І. Тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій: дис. ... док. філософ.: 081 «Право». Київ, 2022. 253 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-77>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ємельянов Роман Олександрович

*доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Умови сьогодення вимагають використання ефективних шляхів у боротьбі зі злочинністю та під час розслідування кримінальних правопорушень. Одним із дієвих способів такого розслідування є процедура *in absentia*.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 297-1 КПК України спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК [1], та полягає у його проведенні за відсутності підозрюваного.

Зазначена процедура застосовується у разі вчинення особою певних видів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 297-1 КПК України та до підозрюваного, який переходується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук [1].

Не дивлячись на те, що процедура *in absentia* здійснюється за відсутності підозрюваного, законодавцем передбачено ряд додаткових гарантій дотримання його прав.